

Runebergin antiikkia

H. K. Riikonen

Teivas Oksala: *J. L. Runebergin Kreikka ja Rooma. Tutkielmia runoilijan suhteesta antiikkiin ja klassiseen perintöön. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2004. 187 sivua.*

Ensimmäistä maailmansotaa edeltävän ajan niin oppi- kuin kirjallisuushistoriassakin on silmiinpistävää tutkijoiden, filosofien ja kirjailijoiden antiikin kielten ja kulttuuriin tuntemukseen perustuva tausta. Kyse ei ollut pelkästään koulussa saadusta latinan ja kreikan taidosta vaan myös siitä että monet olivat aloittaneet uransa antiikin tutkimuksella, joko väitöskirjan tai muiden tutkimusten muodossa, vaikka jatkoivat sitten muilla aloilla tai suuntautuivat toisenlaisiin kysymyksiin. Listasta tulee vaikuttava: Sören Kierkegaard (Sokrates ja ironia), Karl Marx (varhaiset kreikkalaiset filosofit), Friedrich Nietzsche (tutkielmat Diogenes Laertioksen lähteistä ja tragedian synnystä), Max Weber (varhainen tutkielma Rooman agraarihistoriasta) sekä Henri Bergson (latinankielinen väitöskirja Aristoteleesta). Suomessa puolestaan estetiikan ja nykyiskansain kirjallisuuden ensimmäinen professori Fredrik Cygnaeus kirjoitti latinankielisen väitöskirjan Hannibalista. Maailmansodan jälkeen sittemmin filosofina tunnettu Erik Ahlman aloitti uransa latinan kieltä koskevalla väitöskirjalla.

Antiikintutkimusta harjoitettiin usein myös muun toiminnan ohessa ja rinnalla. Nietzschen kollega Baselin yliopistosta Jacob Burckhardt, Italian renessanssin tuntija, kirjoitti laajasti Kreikan kulttuurihistoriasta. Kokonaan oman lukunsa muodostavat englantilaiset harrastelijatraditiot, jolloin eri tehtävissä toimineet henkilöt kirjoittivat laajoja esityksiä antiikin aihepiiristä. Tunnettu tanskalainen uusien kirjallisten virtausten puolestapuhuja Georg Brandes päätyi kirjoittamaan laajan teoksen Gaius Julius Caesarista.

Kirjailijoita antiikintutkijoina

Kirjailijoiden piiristä löytyy niin ikään ei ainoastaan merkittäviä antiikin harrastajia vaan jopa aikansa parhaita alan tuntijoita, itse asiassa

enemmän kuin Teivas Oksala antaa ymmärtää teoksessaan *J. L. Runebergin Kreikka ja Rooma* (s. 15). Oksala mainitsee Goethen, Leopardin ja Eino Leinon antiikkia harrastaneina runoilijoina, mutta toteaa, että korkeimman luokan antiikintutkijan ja runoilijan yhtyminen samassa henkilössä on äärimmäisen harvinaista (Oksalan esimerkki on Petrarca). Giacomo Leopardi edustaa kuitenkin juuri etevimpiä tutkijoita: kuten Sebastiano Timpanaro aikoinaan osoitti (*La filologia di Giacomo Leopardi* 1955/1978), italialainen runoilija oli aikansa parhaita kreikkalaisen tekstikritiikin tuntijoita. Samoin voidaan mainita A. E. Housman, Cambridgen yliopiston latinan professori, joka keskittyi roomalaisten auktureiden editointiin ja joka tunnetusti piti runoutensa ja tieteellisen tuotantonsa erillään toisistaan. Gerard Manley Hopkins puolestaan toimi kreikan professorina Dublinissa. Runeberginkin yhteydessä usein mainittu Esaias Tegnér oli kreikan professori ennen piispaksi tuloaan.

Tähän voimakkaan antiikkiin liittyvän taustan omaavien filosofien ja runoilijoiden joukkoon kuuluu ehdottomasti myös J. L. Runeberg, mistä johtuen on aiheellista tarkastella myös erikseen hänen antiikin kulttuurin tuntemustaan. Teivas Oksalan kirja ei ole kokonaisuus aiheesta Runeberg ja antiikki – siihen vaadittaisiinkin satoja sivuja – vaan eräitä keskeisiä osaluokkia kartoittava esitys. Yleisten havaintojen jälkeen Oksala aloittaa teoksensa käsittelemällä muutamalla sivulla Runebergin latinaksi kirjoittamia väitöskirjoja ja muita antiikkiin liittyviä tutkielmia. Päinvastoin kuin eräät aikaisemmat suomalaiset klassillisen filologian edustajat Oksala näkee ne varsin painokkaina, aikansa monet vastaavat esitykset ylittävinä esityksinä ja runoilijan omaa tuotantoa valaisevina dokumentteina. Oksala on itse kääntänyt Yrjö Varpion toimittamaan teokseen *Yksi puu, kaksi taivasta* (1996) Runebergin latinankielisen virkäväitöskirjan tragedian kuorosta. Niin väitöskirjan suomennoksen yhteydessä kuin uudessa teoksessaankin Oksala häveliäästi vaikenee siitä Sven Rinmanin jo 1933 esille tuomasta ja myös Henrik Zilliacuksen tutkielmassaan ”Runeberg philologus” (1974) kommentoimasta seikasta, että Runebergin rehtorinpuhe *De consummata in*

artibus ingenuis forma (Täydellistyneestä muodosta kaunotaiteissa) (1844) oli suoraa lainaa Lundissa paljon aikaisemmin julkaistusta väitöskirjasta (Ziliacus uumoilee eräiden kieltä ja tyyliä koskevien seikkojen perusteella, että toinenkin vastaavanlainen tapaus sisältyisi Runebergin uraan).

Runebergin suuret teokset

Esiteltyään Runebergin latinankielisiä väitöskirjoja ja klassikko-terminiä Oksala tarkastelee Runebergin lyriikkaa ja siirtyy sitten epiikkaan tarkastellen vuoronperään *Hirvenhiihtäjiä*, *Hannaa*, *Kuningas Fjalar* ja *Vänrikki Stoolin tarinoita*. Varsinkin kahden ensin mainitun teoksen kohdalta Oksala on filologisen analyysinsä pohjalta löytänyt lukuisia liittymäkohtia antiikkiin epiikan runotekniikkaa ja kielellisiä ilmauksia myöten. Mukana on myös selvitys Runebergistä Sofokleen kirjallisenä perillisenä ja siihen liittyen legendarunosta *Chrysanthos* ja runonäytelmästä *Salamiin kuninkaat*. Antiikin ja kristinuskoon synteesiin pyrkivä *Chrysanthos* ei näytä innostaneen Oksalaa siinä määrin kuin Runebergin eepokset. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Frödingin runo *Hans högvördighet biskopen i Växjö*, jossa kirkon edustaja, piispa Tegnér, kuvataan humoristisesti antiikin arvojen edustajaksi, on kiinnostavampi ja taideteoksena elävämpi kuin Runebergin *Chrysanthos*. *Salamiin kuninkaiden* Oksala katsoo jäävän taide-teoksena jollain tavoin liian abstraktille tasolle. Hän käy kuitenkin asiantuntevasti läpi teoksen antiikkiin liittyvät draamatekniset ratkaisut.

Lyriikkaa koskevassa luvussa yllättävänkin laajan osuuden valtaavat Sibeliuksen sävellykset Runebergin runoihin ja jopa laulajien tulkinnot niistä; paljolti Erik Tawaststjernaan nojautuen ajatuksena on tällöin osoittaa, että juuri Sibelius oli Runebergin klassismin syvälinen ymmärtäjä. *Hirvenhiihtäjiä* koskevassa luvussa puolestaan on tarkasteltu Runebergiä myös eeposparodian kirjoittajana. Sen sijaan Oksala ei mainitse Runebergin 1832 julkaisemaa suunnitelmaa *Project till en poetisk förening*. Matti Klingen (*Poliittinen Runeberg* 2004, s. 241-2) mukaan se oli paitsi kaiken ruotsalaisen runouden arvostelua myös pilaa siitä näkemyksestä, että Homeroksen eepokset olivat useiden runoilijoiden aikaansaannos, jonka Homeros vain koonnut. Oksala ottaa kyllä muuten huomioon (s. 19) Runebergin näkemyksen Iliasta yhden runoilijan luomuksena.

Vänrikki Stoolin tarinoita koskevassa osuudessa Oksala ei tarkastele runoja yksi kerrallaan vaan keskittyy kolmeen yksittäiseen kysymykseen, Caesarin ja yleensä antiikin historian osuuteen *Vänriikeissä* (etenkin *Kahdessa rakuunassa* ja *Sven Dufvassa*), sankarikuoleman antiikista juontuviin esikuviin ja *Maaherran* humaniteetti-ideaan. *Maaherran* kuvaamaa Wibeliuksen ja venäläisen kenraalin kohtausta Oksala tarkastelee rinnakkaisena Priamoksen ja Akhilleuksen tapaamiselle *Iliassa*. Oksala ottaa tällöin huomioon myös Runebergin rehtorinpuheen *De unitate Iliados*, jossa Akhilleuksen ja Priamoksen kohtaus on nostettu esille. *Maaherran* Oksala asettaa muutenkin korkeimmalle sijalle tarinoiden joukossa, minkä arvion varmasti moni lukija olisi valmis kiistämään esimerkiksi *Sandelsin* ja *Döbeln Juuttaalla* -runon hyväksi. *Maaherra* on liian yksitotinen runo kilpaillakseen esimerkiksi *Sandelsin* kanssa, vaikka sen eettistä painokkuutta ei käykään kieltäminen.

Mainitusta tiettyihin osa-alueisiin paneutumisesta, jolloin kyseessä on etupäässä yksittäisiin runokohtiin paneutuva filologinen analyysi, on seurauksena, että ne laajemmat taustat, kuten Runebergin ajan yleinen kiinnostus kreikkalaisuuteen ja roomalaisen moraalin merkitys kasvatuksessa, jotka niin selkeästi tulevat esille Oksalan kirjan kanssa samaan aikaan ilmestyneessä Matti Klingen teoksessa *Poliittinen Runeberg*, jäävät osin havaitsematta. Oksalan tutkimuksen tärkein anti onkin lähinnä siinä, että se täydentää tieteellisessä kommentaarissa ja muussa tutkimuskirjallisuudessa esitettyjä tietoja Runebergin runouden taustoista. Kun aikaisempi tutkimus, mm. ruotsalainen gresisti Albert Wifstrand, painotti Runebergin kreikkalaisia esikuvia ja varsinkin Homerosta pitäen *Hirvenhiihtäjiä* erityisen homeerisena (homeriserande) eepoksena, ei Oksalakaan tätä mitenkään kiellä mutta nostaa esille myös roomalaisen Vergiliuksen merkityksen suomalaiselle eepikolle.

Vaiikutteita ja rinnakkaisuuksia

Oksala on osoittanut Vergiliuksen *Aeneiksen* ohella yhtäläisyyksiä varsinkin Vergiliuksen maanviljelyseepokseen *Georgica*nnähdessä; myös ns. *Appendix Vergiliana*an kuuluva *Moretum*-runo osoittautuu relevantiksi Runebergin *Hirvenhiihtäjien* kannalta. Runebergin Saarijärvi-kuvauksen yhtenä esikuvana Oksala näkee

jakson *Georgicasta*. Ilmeinen lisä tähänastiseen tutkimukseen ovat myös eräät Oksalan havaitsemat yhtäläisyydet Horatiuksen runouteen. Kuitenkin käsitellessään kaupungin ja maa-seudun vastakohta-asetelmaa Runebergillä (s. 89-95) Oksala sanoo lopultakin enemmän tästä asetelmasta antiikin runoudessa kuin tulee osoittaneeksi selviä yhteyksiä Runebergiin. Ongelma on tietenkin se, että kyseinen asetelma on niin yleinen kirjallisuudessa, että yksittäisten esikuvien etsiminen tuskin on paikallaan. Samaa on sanottava myös Horatiuksen kevätoodin ”Diffugere nives” merkityksestä Runebergille (s. 31-34). Kuvaavaa onkin, että Oksala puhuu epämääräisesti Horatiuksen ’kaiuista’ Runebergillä. Yhtä hyvin voitaisiin tällöin ottaa esille vaikka Goethen *Faustin* I osassa oleva nimihenkilön lyyrinen talven väistymisen ja kevään tulon kuvaus.

Sama ongelma on edellä mainitun ”Maaherra”-runon kohdalla. Yhtäläisyydeksi osoittautuu tässä tapauksessa se, että niin ”Maaherrassa” kuin Homeroksen kuvaamassa Akhilleuksen ja Priamoksen tapaamisessa kohtaukselle on annettu ”sama korkea merkitys” (s. 157). Vastaavanlaisia kohtauksia löytyisi toki useita maailmankirjallisuudesta. Tällaiset rinnakkaisuudet voisivat olla kiinnostavampiakin kuin suoranaiset vaikutussuhteet, jos ne auttaisivat tulkitsemaan runoa joltain uudelta kannalta tai näkemään sen uudessa valossa, mutta siitä Oksalan esimerkeissä tuskin on kysymys. Runebergin kohdalla on tietysti otettava huomioon, niin kuin Oksala tekeekin, että hänellä antiikintutkijana oli välitön yhteys antiikin kirjallisuuteen, mutta toisaalta antiikista periytyvä aines oli Runebergin aikana paljolti yleistä kirjallista omaisuutta, josta monet kirjailijat ammensivat. Näin ollen E. R. Curtiuksen käyttämä yleiskirjallista ainesta tarkoittava topos-termi olisi monesti paikallaan myös Runebergiä tutkittaessa.

Otaksuman asteelle Oksala jättää Lotta Svärдин hahmon yhtäläisyyden historialliseen esikuvaan, keisari Marcus Aureliuksen puolisoon Faustinaan, josta käytettiin nimitystä *mater castorum* (sotaleirin äiti). ”Lotta Svärдин” esikuvinaan on mainittu milloin nimimerkki Euphrosynen (rouva Nyberg) runo ”Fruktmånglerskan med Tapperhets-Medalj”, milloin taas Pierre Jean Bérangerin ”La Vivandière”. Yksimielisyyteen tällaisista esikuvista tuskin koskaan päästään eikä vain yhden esikuvan nimeäminen ole edes tarkoituksenmukaista. Riittää kun toteaa, että Runebergin Lotta Svärd on yksi muunnelma

sotaleirissä liikkuvasta kanttiinipitäjästä, jonka hahmo tavataan kirjallisuudessa Faustina Brechtin Mutter Courageen (unohtamatta myöskään Oksalan mainitsemää Eino Leinon runoa ”Leirin äiti”, jossa Faustina mainitaan nimeltä). Mutta kuten Klinge on osoittanut em. teokseensa, varsinkaan Bérangeria ei Runebergin yhteydessä tule unohtaa.

Yhtäläisyyksiin Runebergin teosten ja antiikin runouden välillä kuuluu myös metriikka, johon Oksala kiinnittää varsin paljon huomiota ottamatta kuitenkaan kantaa siihen sangen yksityiskohtaiseen keskusteluun jota *Kuningas Fjalarin* metriikasta antibrahkyksineen ja antibacchiuksineen ja teoksen runosäkeiden lausumisesta aikoinaan käytiin.

Eriasteisia ja -tyyppisiä yhteyksiä antiikkiin merkitsevät Oksalan tutkimuksessa yleiset klassistiset ihanteet, yleensä tietyt syvälliset kohtaukset, erilaiset paralleeliset tilanteet sekä sitaatit ja alluusiot. Oksala ei suorita niiden perusteellisempaa luokittelua ja olemuksen pohdintaa, mikä ilmenee myös käytetystä terminologiasta. Hän ei juuri välitä modernin kirjallisuustieteen termeistä, vaikka viittaakin niihin johdantoluvussa. Oksala puhuu väljästi esimerkiksi kaiuista, häivähdyksistä ja muistumista. Entä miksi kutsua joutsenta Runebergin ’tavaramerkiksi’ vieläpä lainausmerkein varustettuna (s. 45), kun olisi parempi puhua esimerkiksi symbolista?

Pääasian reunoilta

Joissain kohden Oksala etäännyy liiksi varsinaisesta aiheestaan. Kaikkein haetuimmalta antiikin esikuvien etsintä tuntuu ”Bardi”-runon yhteydessä (s. 56-59). Myös Runebergin joutsen-aiheisten runojen kohdalla (s. 45-47) on vaikea nähdä mitään antiikkiin liittyvää; runot voi pikemminkin yhdistää saksalaiseen ja ruotsalaiseen romantiikkaan. Oksala on sinänsä aiheellisesti nostanut joutsenruno ”Nordenin” Runebergin merkittävimpien lyyristen runojen rinnalle. Eräässä toisessa yhteydessä (*Festskrift till Johan Wrede*, 1995) hän on kääntänyt sen latinaksi. Aivan niin unohdettu se ei Runebergin tutkimuksessa kuitenkaan ole kuin Oksalan esityksestä voisi päätellä. Hienostunut Runebergin tuntija Ruth Hedvall on sen maininnut.

”Nordeniin” on kiinnittänyt huomiota myös merkittävä ruotsalainen Runebergin tutkija Gunnar Tideström tutkielmassaan ”Keihäs, vesilintu ja taimi Runebergin runoudessa” (suo-

meksi Magnus von Platenin toimittamassa kokoelmassa *Vaihtoheitoja*, 1969). Tideström tosin tuo lähinnä esille runossa ilmenevän *licentia poetican*, mitä eläintieteelliseen tarkkuuteen tulee:

"/.../ Runeberg eläintieteilijöiden hilpeäksi kauhistukseksi jopa kuvittelee, että joutsenet vesiemme jäättyessä lentävät kaukasiin etelän maihin ja kuihtuvat siellä palmujen varjossa kaipuusta kauniiseen lumovaan pohjolaan. Tiedetäänhän, että joutsenet lentävät vain niin etelään, että löytävät avovettä; ne talvehtivat yleensä Etelä-Ruotsissa, Tanskassa ja Pohjois-Saksassa. Ilmeisesti Runebergilla ajalle tyypillinen ja suosittu romanttinen muuttolintusymboliikka ulottui myös joutseneen."

Laulujoutsenen paras asiantuntija Yrjö Kokko tosin muistuttaa, että muinaisina aikoina joutsenet saattoivat lentää Egyptiin saakka...

Oksalan teoksessa on eräitä huomautuksia, joihin tuskin voi yhtyä. Sellainen on luonnehdinta Tegnérin *Fritjofin tarusta* viihde-epoksena (s. 138). Itse asiassa esimerkiksi V. A. Koskenniemi oli oikeammassa, kun hän vertaillessaan *Fritjofin tarua* ja *Kuningas Fjalarin* totesi:

"Joskaan Tegnérin runoelma ei traagillisessa suurpiirteisyydessä kohoa aivan 'Fjalarin' tasalle, on se joka tapauksessa loistava runoluoma, voitollisen runotaidon näyte, jossa sanoman suggeroiva mahti yhtyy hyvin korkealle kehitettyyn rytmiseen taituruuteen. Tegnérin runosikermän romanssit ovat jossain määrin eriarvoisia, mutta puhtaasti muodollisessa suhteessa kuuluvat ne parhaaseen mitä ruotsinkielellä on kirjoitettu eikä mikään käännös voi antaa oikeaa kuvaa alkuperäisen runon viehätystyksestä. Monet näiden tegnériläisten romanssien säkeistöistä ovat iskevyytensä ansiosta muuttuneet lentäviksi sanoiksi." (*Runousoppia ja runoilijoita*, 1951, s. 146).

Sitä paitsi Tegnérin koko aatemaailma oli toisenlainen kuin Runebergin: "Tegnérin Frithiofs saga /.../ puolusti vapausaatteita, keskiaikaromanttista yhteiskuntakritiikkiä Arwidssonin tai Victor Hugon tapan. Siitä linjasta Runeberg pysytteli kaukana," on Matti Klinge tämän eron tiivistänyt (*Poliittinen Runeberg*, 2004, s. 314).

Oksala on omaksunut myös Runebergin puolustajan roolin ja ottanut kantaa tämän arvostelijoita vastaan. Erityisesti hänen arvostelunsa kohteena on Pertti Karkaman arvio *Vänrikki Stoolin tarinoista* ja lopulta koko marxilainen tutkimus (s. 141-143). Arvostelu voi olla oikeutettua mutta menee tutkittavan asian sivuute. Samassa luvussa oleva maininta Runebergin ja Väinö Linnan henkilöistä jää kovin yleiseksi ilman viittausta Jyrki Nummen seikkaperäiseen tutkimukseen *Jalon kansan parhaat voimat* (1997).

Käännöksistä ja lähteistä

Oksala käyttää aikaisemmillekin tutkimuksilleen ja kirjoituksilleen uskollisena omia ja Päivö Oksalan runomittaisia suomennoksia. Se tuskin on paras ratkaisu tieteellisessä tutkimuksessa, sillä muutamat runokäännökset antavat nyt alkutekstistä epätasallisen vivahteen. Aeneoksen lakonisen säkeen *Vixi et quem dederat cursum Fortuna peregi* käännös "Nauttia sain elämän, tien kohtalon antaman kuljin" (s. 131-132) käy kyllä laatuun loppuosaltaan, mutta alun iskevä toteamus *Vixi* on suomennoksessa saanut aivan toisen tyyllisävyyn. Kun *Fjalarista* puolestaan käännetään säe "Mätt är jag på lifvet" (Olen saanut kylliksi elämästä) muotoon "Kyllin pitkän sain elon" menetetään säkeen raamatullinen vivahde, kun huomio kiinnittyy elämän pituuteen (vrt. Vanhan testamentin profeetat jotka kuolivat elämästä kyllänsä saaneina), vivahde joka esiintyy myös Lucretiuksen runoelman kuolemaa käsittelevässä kolmannessa kirjassa (*plenus vitae*). Runokäännöksissä on menetetty myös sellaiset keskeiset pohjoismaiseen muinaisuuteen liittyvät ja sellaisinaan Runebergin runotekstissä tärkeät sanat kuten "drotten" ja "runor" (*Kuningas Fjalarin* yhteydessä, s. 126 ja 136). Pikanttina yksityiskohtana mainittakoon, miten Oksala on alaviitteessä kiinnittänyt huomiota Runebergin kreikankielisessä pilailuepoksessaan käyttämän sanan 'parthenopipes' ('tyttöjen karkkyyjä') kääntämiseen: "Kyseistä epiteettiä ei enää tänä päivänä voi tulkita 'naiskytäksi', kuten Otto Manninen tekee, koska kyseessä ei ole naispoliisi." (s. 176, viite 26).

Oksalan käyttämään keskeiseen Runebergiä koskevaan kirjallisuuteen lisäksi mielellään Rafael Koskimiehen tutkimukset (mm. teoksissa *Novellin teoria* ja *Runebergin Suomi*) sekä eräät Koskenniemen kirjoitukset. Kun Oksalan teoksessa on varsin paljon mukana esimerkkejä myös Runebergin teosten kuvituksista, viittaus Ville Lukkarisen teokseen *Albert Edelfelt ja Runebergin Vänrikki Stoolin tarinat* (1996) olisi paikallaan. Erikoista on myös, että jo ennen teostaan *Poliittinen Runeberg* monin tavoin Runebergin antiikkiyhteyksiä käsitellyt Matti Klinge on mukana vain yhdellä, Runebergiä ja yliopistoa koskevalla tutkielmalla.

Oksala kirjoittaa runsaasti maalailevia ja arvottavia ilmauksia sisältävällä sekä omaa innostustaan ilmentävällä tyyllillä, jollaista nykyiset kirjallisuudentutkijat Suomessa tuskin käyttävät. Tällainen tyyli voisi poikkeukselli-

suudessaan olla ansiokin, mutta aina se ei toimi tai vaikuta luontevalta. Esimerkiksi "syvällinen"-sana kovin usein toistettuna menettää uskottavuuttaan, eivätkä sellaiset ilmaukset kuten "loppuhuipennuksen verenkäynti", "draamallinen räjähdys" tai puhe *Kuningas Fjalarin* säkeistöistä "hiottuina marmoriblokkeina" myöskään ole kovin vakuuttavia. Kuitenkaan näitä piirteitä ei ole "Chrysanthosta" ja *Salamiin kuninkaita* koskevissa jaksoissa, ts. käsiteltäessä niitä teoksia, joista Oksala taideteoksina on vähemmän innostunut. Cato maiorin periaate "Rem tene,

verba sequentur" on tällöin tuottanut hyvän tuloksen.

Mutta kaikkine edellä esitettyine varauksineenkin Teivas Oksalan *J. L. Runebergin Kreikka ja Rooma* on ansiokas teos osoittaessaan, miten monitahoisesti Runebergiä voidaan lähestyä myös antiikin traditioiden kannalta. Myöhempi tutkimus joutuu pakostakin palaamaan moniin Oksalan esittämiin havaintoihin.

Kirjoittaja on yleisen kirjallisuustieteen professori Helsingin yliopistossa.